

РЕЗОЛЮЦІЯ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

«НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ»

5 вересня 2023 року

м. Київ

Ми, учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції, організованої Національним науковим центром «Інститут аграрної економіки» і Державною установою «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» в кількості 62 науковців, представників фермерських господарств та організацій, фахівців сільського господарства, громадських діячів, обговоривши питання наукового забезпечення становлення та розвитку фермерського руху в Україні, вважаємо за доцільне зазначити наступне.

Останніми роками розвиток фермерства характеризується нестабільністю і високим ступенем ризику господарювання в умовах прояву дії факторів мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища, що негативно позначається на показниках ефективності виробничо-фінансової діяльності фермерських господарств. Так, виробництво валової продукції в розрахунку на 1 гектар ріллі зменшилося проти середнього показника за чотири передвоєнні роки майже на 8%. Виклики сталому розвитку фермерських господарств України зумовлені як умовами зовнішнього середовища, так і власними можливостями, що є досить обмеженими. Низка цих умов зумовлює загострення суперечностей в організаційній та галузевій структурах сільського господарства. Наслідком галузевого дисбалансу і диспаритету цін в аграрній сфері є низькі показники операційної діяльності фермерських господарств, що гальмує їх розвиток та інтеграцію в організований ринок. Фермерський уклад порівняно з іншими діючими організаційно-правовими формами господарювання залишається менш технологічним зі значною часткою недостатньо механізованих процесів виробництва.

У воєнний час фермери дедалі частіше зазнають впливу обставин непереборної сили. Зважаючи на те, що частина територій була чи залишається тимчасово окупованою російськими агресорами або перебуває в районі бойових дій, відбуваються непередбачувані зміни логістичних ланцюгів постачання товарно-матеріальних цінностей та реалізації готової продукції. Це змушує фермерські господарства у стислі терміни змінювати спеціалізацію та технології виробництва. Окрім того, все ще недосяжним для фермерів залишається близько 20 внутрішнього ринку.

Через фактичну зупинку «зернового коридору», європейське ембарго на українську агропродукцію та складність адаптації фермерів до економічних шоків першого року війни з росією, у 2023/2024 маркетинговому періоді експорт зернових суттєво обмежиться. З огляду на умови, що склалися, щоб уникнути збитків, фермерським господарствам у кризовий період доцільно переглянути завдання та стратегії свого бізнесу, ключовою метою якого повинна стати трансформація цілей від отримання вигоди до успішного функціонування на

ринку. У сучасних умовах прийнятними для сімейних ферм можуть бути програми диверсифікації та нішеві стратегії. Диверсифікацію варто розглядати як виробництво нових видів продукції з одночасним освоєнням нових ринків збуту. Для фермерського господарства диверсифікація означає вибір такого виду діяльності, в якому конкретне фермерське господарство може найефективніше реалізувати свої переваги. Фермерам й надалі доречно переорієнтуватись на внутрішній та локальний ринки, переглядати сівозміни з введенням нішевих культур, які мають іншу логістику й часові рамки експорту. Це зменшить тиск на обмежену нині логістику. Перспективними нішевими напрямками для фермерських господарств можуть стати овочівництво, ягідництво та садівництво, а також рибництво, де формується висока додана вартість.

Незважаючи на нестачу обігових коштів та воєнні дії, фермерам потрібно застосовувати інноваційні технології, тим самим демонструвати готовність працювати на майбутнє. З-поміж джерел інвестування інноваційних проєктів фермерських господарств пропонуємо виокремити бюджети об'єднаних територіальних громад. Використання цього джерела передбачає формування відповідної правової бази, яка забезпечуватиме одержання фермерами компенсації частки позики або відсоткової ставки із місцевих бюджетів.

Відповідно держава має створити для цього сприятливі умови: розробити ефективну систему оподаткування та пільгового кредитування, забезпечити належний правовий статус фермера та прозорий механізм розподілу фінансової підтримки малим господарствам, стимулювати розвиток тваринництва і кооперації, сприяти заміні бюджетної підтримки на проєктну тощо.

Фермерські господарства, особливо ферми зі статусом сімейних, залишаються основою сільського соціуму, в якому для третини населення сільськогосподарське виробництво є життєво важливим видом економічної діяльності, хоча й не забезпечує достатньо високого рівня доходів. Фермерство відіграє особливу роль у впровадженні екологічних технологій в аграрне виробництво та стримуванні трудової міграції на прикордонних територіях.

У сучасних моделях аграрної економіки доволі часто масштаби найманої праці скорочуються через зміцнення матеріально-технічної і технологічної бази. У цьому сенсі фермерське господарство є унікальною структурою, яка на шляху інноваційного розвитку має забезпечити самозайнятість сім'ї фермера й одночасно бути місцем праці для селян – найманих працівників.

Для збереження зайнятості сільського населення фермерство має демонструвати готовність переорієнтувати ведення бізнесу, робити його стабільнішим, зокрема через адаптацію виробництва до програмних положень Спільної аграрної політики ЄС, інтеграцію в європейський ринок, перерозподіл праці на користь жіночої, а також актуалізацію трудомістких процесів із цілорічною зайнятістю, особливо дрібномасштабного тваринництва в сімейних фермах.

Учасники конференції відзначають, що сучасний етап розвитку українського фермерства, як потенційної основи аграрного устрою держави, характеризується мінливістю і динамічністю соціально-економічних процесів, загостренням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та ресурсів, зростанням вимог споживачів до якості продовольства в умовах воєнного стану та світової фінансово-економічної кризи.

Для прискорення розвитку українського фермерства, підвищення його ролі в аграрній економіці та піднесенні сільських громад, конференція пропонує органам центральної та місцевої влади, депутатам всіх рівнів:

- сприяти збільшенню кількості фермерських господарств шляхом: перетворення господарств населення, особистих селянських господарств у сімейні ферми; задоволення бажання селян-орендодавців вийти зі складу структур-орендарів земельних часток (паїв) (агрохолдингів, агрофірм, кооперативів та інших організацій); набуття права власності на землю шляхом укладення угод її купівлі-продажу для створення сімейних ферм новими учасниками фермерського руху (звільнені в запас військовослужбовці, інші особи); інтеграції у фермерство земель комунальної власності, успадкованих міськими жителями, особами, які повертаються з-за кордону та ін.;

- вилучити з чинного законодавства, зокрема Земельного кодексу України, норми, які створюють екзистенційну загрозу для сільського господарства, та сільського устрою, для нації загалом. Зокрема, норми, які вводять з 1 січня 2024 р. в перелік суб'єктів права власності на землі сільськогосподарського призначення юридичних осіб та передбачають концентрацію площ земельних ділянок у власності однієї особи 10 тис. гектарів. Національним інтересам відповідають діючі законодавчі норми, що сприяють подальшому становленню ринку землі, відповідно до яких тільки фізичні особи – громадяни України мають право купівлі земельної ділянки в розмірі, що не перевищує 100 гектарів на одну особу;

- призупинити продаж землі під час воєнного стану;
- повернутись до формування та подальшого розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації, як умови підвищення ефективності виробництва та доступу фермерських господарств до ринків постачання і збуту;

- не допустити ухвалення Верховною Радою України проекту Закону № 6013 «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», яким передбачено ліквідацію правового статусу фермерського господарства як суб'єкта господарювання, зокрема направити відповідні звернення щодо відхилення цього законопроекту.

Вітчизняні наукові установи аграрного профілю мають розширити дослідження щодо вдосконалення методичних аспектів та опрацювання обґрунтованих пропозицій прикладного характеру, що сприятимуть зростанню кількості та підвищенню ефективності фермерських господарств, зокрема переходу на інноваційно орієнтовану модель ведення агробізнесу, яка дозволить забезпечити досягнення цілей сталого розвитку.

Вважаємо за доцільне започаткувати розроблення Програми повоєнного розвитку фермерства та відродження сільського соціально-економічного простору й підготувати пропозиції для Уряду щодо її розгляду й ухвалення.